

Stockholm den 27 januari 2023

R-2022/1662

Till Justitiedepartementet

Ju2022/02331

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 26 augusti 2022 beretts tillfälle att yttra sig över betänkandet Alla tiders föräldraskap – ett stärkt skydd för barns familjeliv (SOU 2022:38).

Sammanfattning

Sveriges advokatsamfund ställer sig positivt till en mer sammanhållen, könsneutral och jämlik reglering om föräldraskap samt att reglerna anpassas till olika familjekonstellationer.

Synpunkter

Översyn av föräldraskapets regler

Advokatsamfundet instämmer i att det är en bra tanke att fler vuxna kring barn ska kunna ta ett föräldraskap. Advokatsamfundet anser dock att lagstiftaren samtidigt behöver ta ett mer långtgående ansvar för att minska antalet tvister om barn vid domstol. Konflikter som måste avgöras genom domstolstvister drabbar inte enbart barn och de tvistande parterna negativt, de kräver också omfattande resurser hos domstol och sociala myndigheter. Belastningen är redan idag hög hos allmänna domstolar. Som exempel har väntetiden från att stämning inkommer tills målet sätts ut till ett första muntligt sammanträde i domstol ökat de senaste åren. Möjligheter till

alternativ konflikthantering måste därför erbjudas parter som annars skulle kunna hamna i domstolsprocess.

Advokatsamfundet ser det som positivt att det erbjuds medling även i domstolstvister om umgänge mellan vårdnadshavare och särskild umgängesperson. Advokatsamfundet är dock av uppfattningen att medling bör erbjudas parterna redan innan talan väcks i domstol, för att på ett mer effektivt sätt än genom ett kort informationssamtal kunna minska antalet tvister i domstol.

Advokatsamfundet upplever att ett kort informationssamtal inte i nämnvärd omfattning avhåller föräldrar från att inleda tvist i domstol. Föräldrar som vill inleda en domstolstvist har som regel konsulterat advokat och bör då ha fått information om alternativ till att väcka talan i domstol. I stället för ett kort informationssamtal bör alla föräldrar erbjudas mer omfattande samtal. I utredningen redogörs för att föräldrar i Norge som huvudregel är skyldiga att delta i ett medlingsförfarande innan en talan i domstol får väckas (betänkandet s. 331). Mot bakgrund av de norska erfarenheterna, bör enligt Advokatsamfundet även föräldrar i Sverige kunna erbjudas medling mer regelbundet. I ett medlingsförfarande kan föräldrar få hjälp med dialog om kommunikation och hur de kan fatta gemensamma beslut samt, efter dialog om olika alternativ, få hjälp att träffa överenskommelser om vårdnad, boende och umgänge.

Gemensam vårdnad för föräldrar som inte är gifta med varandra

Advokatsamfundets utgångspunkt är att ett barn, som huvudregel, mår bäst av att ha flera vuxna omkring sig som värnar om och tar ansvar för barnet och att det endast är i undantagsfall som ett barn mår bättre av att enbart ha en vuxen som har huvudansvaret för barnet. När barnets föräldrar lever ihop vid barnets födelse bör det inte, i fråga om vårdnad om barn, vara av betydelse om de är gifta med varandra eller lever i samboförhållande. Föräldrabalkens regler gällande vårdnad om barn bör anpassas till detta. Lagstiftaren bör därvid, återigen, ta intryck av vad som gäller i Norge (betänkandet s. 331); nämligen att vårdnaden blir gemensam även när föräldrarna inte är gifta med varandra. Modern får i det fallet ensam vårdnad om föräldrarna inte bor tillsammans och modern inom ett år från det att faderskapet fastställts anmäler att hon vill ha ensam vårdnad. Detsamma gäller om fadern anmäler att han inte vill ha gemensam vårdnad. En sådan reglering korresponderar även med vad som anförs avseende assisterad befruktning (betänkandet s. 395), där det från

utredningens sida i sådana fall ifrågasätts om ett barn endast skulle få en rättslig förälder i stället för två. Enligt utredningens uppfattning kan det ifrågasättas om en sådan ordning är förenlig med barnets bästa (jfr artikel 3 i barnkonventionen). Som utgångspunkt får det nämligen anses vara bäst för ett barn att få två rättsliga föräldrar när det finns en sådan möjlighet. Vidare understryker utredningen (betänkandet s. 413), att ett regelverk som skiljer på barn födda av en gift förälder och barn födda av en ogift förälder framstår som otidsenligt.

Särskild förordnad vårdnadshavare

Advokatsamfundet delar utredningens uppfattning att en efterlevande rättslig förälder och social förälder, som förordnats till en särskild förordnad vårdnadshavare, ska kunna ha gemensam vårdnad. Advokatsamfundet anser att det då även bör vara möjligt att pröva frågor om barnets boende när en förälder och en särskilt förordnad vårdnadshavare har gemensam vårdnad. Frågorna bör avgöras utifrån vad som bedöms vara barnets bästa i det enskilda fallet.

Det är Advokatsamfundets uppfattning att det även när det uppkommer konflikt mellan en förälder och en särskilt förordnad vårdnadshavare bör erbjudas möjlighet att hitta samförståndslösningar genom samarbetssamtal eller medling.

Umgänge för särskild umgängesperson

I utredningen föreslås att det ska införas en självständig talerätt för särskilda umgängespersoner. Talerätten ska endast avse personer som bott tillsammans med barnet under en inte obetydlig del av barnets liv och som tagit ett omfattande ansvar för barnets omsorg och fostran.

Advokatsamfundet delar inte uppfattningen att risken för ett ökat antal domstolsprocesser är marginell. Det finns många personer som är bonusföräldrar och som har en potentiell talerätt. Tvister kan uppstå dels om frågor som gäller umgänge, dels frågor som hänger samman därmed, såsom umgängesresekostnader.

Advokatsamfundet ser en risk att en förälder som är ensam vårdnadshavare, men där barnet har ett regelbundet men oreglerat umgänge med den andra föräldern, kringgår den andra föräldern och dennes umgänge med barnet och ingår avtal om umgänge med en annan närstående person. Socialtjänstens långtgående utredningsskyldighet bör

dock eliminera risken då även den förälder som inte är vårdnadshavare ska komma till tals inom ramen för socialtjänstens utredning.

Advokatsamfundet ser vidare risker att denna möjlighet kan komma att utnyttjas till exempel av en förälder som befinner sig olämplig som vårdnadshavare att påverka en partner eller annan anhörig att genom denna bestämmelse väcka talan. Det finns även risk att en tidigare partner kan utnyttja denna möjlighet för att genom att väcka talan fortsätta utöva kontroll över barnet och den som är förälder till ett barn. Även om en rättslig prövning bör leda till att en social förälder inte vinner framgång genom en tvist, är det ur ett barnperspektiv negativt om vuxna tvistar om barn i domstol.

Advokatsamfundet ställer sig också frågande till om det finns resurser hos sociala myndigheter för att kunna erbjuda särskilda umgängespersoner informationssamtal, samarbetssamtal, umgängesstödpersoner samt platser där umgänge i vissa fall kan äga rum vid ytterligare ökad belastning om inte erforderliga resurser skjuts till.

Kostnadseffekterna kan komma att behöva utredas närmare. När informationssamtal och samarbetssamtal ska erbjudas måste socialhandläggarna först pröva om personen är att se som en särskild umgängesperson i lagens mening, vilket även kommer att kräva utbildningsinsatser för handläggare.

Lagstiftaren bör överväga att skilja mellan fall där en rättslig förälder avlider och fall där en rättslig förälder och en social förälder separerar. Lagstiftaren bör också överväga att skilja mellan fall där endast en rättslig förälder finns i barnets liv och fall där barnet har två rättsliga föräldrar. Finns endast en rättslig förälder i barnets liv kan en social förälder erhålla talerätt. Har barnet två rättsliga föräldrar i sitt liv bör det inte vara möjligt för en social förälder att väcka talan.

Föräldrafullmakt

Advokatsamfundet ställer sig bakom förslaget gällande föräldrafullmakter i stort. Det bör dock kunna säkerställas att en föräldrafullmakt i det enskilda fallet är till barnets bästa.

Barn över 12 år måste lämna samtycke till föräldrafullmakt. Det är viktigt att barnets vilja beaktas, men det är tveksamt om det är lämpligt med en så strikt åldersgräns, detta med hänsyn till barns olika individuella mognadsgrad.

Det framgår inte hur barnets samtycke ska inhämtas eller hur det ska säkerställas att det är barnets verkliga vilja att godkänna eller återkalla en föräldrafullmakt. Det bör finnas någon form av kontroll, t.ex. genom ett enskilt samtal som socialtjänsten har med barnet. Det behöver förtydligas hur barnet ska gå till väga i praktiken för att lämna sitt samtycke och hur barnet ska gå till väga för att återkalla sitt samtycke.

Det förefaller oklart hur och från vilken ålder barnet ska få information om att en föräldrafullmakt har återkallats, samt hur berörda parter, såsom skola och sjukvården ska få information om barnet har återkallat föräldrafullmakten.

Frågan om en föräldrafullmakt ska gälla utomlands behöver belysas ytterligare. Det kan finnas behov av föräldrafullmakter även när ett barn eller en social förälder befinner sig i utlandet.

Det bör även förtydligas om en föräldrafullmakt kan fortsätta gälla efter äktenskapsskillnad eller separation från bonusföräldern, eller om detta medför automatisk återkallelse av fullmakten.

Informationsinsatser

Föreslagna informationsinsatser avseende ändringarna i föräldrabalken och om lag om föräldrafullmakt välkomnas.

Det nämns i utredningen att det kan uppkomma skadeståndsansvar för föräldrafullmakthavaren mot vårdnadshavare och tredje man. Det bör framgå av informationsmaterialet som ska tas fram att skadeståndsansvar kan uppkomma samt när och hur.

Adoption

Det kan ifrågasättas att möjligheten att adoptera gemensamt begränsas till makar och sambor samt tidigare makar och sambor. Då syftet med översynen och utredningen är att anpassa reglerna till olika familjekonstellationer, bör möjligheten att adoptera gemensamt även kunna innefatta andra typer av familjer där personer med andra relationer än make/sambo vill utöva ett gemensamt föräldraskap.

Den nya partnerns inställning till eller uppfattning om adoptionen av ett vuxet adoptivbarn bör kunna ha betydelse för lämplighetsbedömningen. Det kan vara

relevant att beakta hur en ny partner ställer sig till en vuxenadoption, eftersom en negativ inställning kan innebära senare konflikter som kan påverka den adopterade.

Kommentarer till föreslagna ändringar i lagtext

Förslag till lag om ändring i föräldrabalken

3 kap. (nytt kapitel)

3 §

Det är inte lämpligt att en 15-åring som blir part i ett mål om hävande av faderskap ska företräda sig själv, således bli delgiven stämning och själv ansöka om rättshjälp och kontakta ombud. Det bör i dessa fall finnas en rätt till ett rättsligt biträde. För den som har fyllt 15 år bör ett rättegångsbiträde förordnas, på samma sätt som god man förordnas för den som är under 15 år.

6 kap.

9 § andra stycket:

Även en person som bott och varit folkbokförd tillsammans med barnet bör kunna ansöka om att bli förordnad som särskild vårdnadshavare.

9b §

Frågan bör kunna utredas hos sociala myndigheter och det ska finnas möjlighet att träffa överenskommelse om vårdnaden via sociala myndigheter, således att det inte i samtliga fall ska krävas talan i domstol.

En person som levt tillsammans med barnet, men inte är barnets förälder, ska kunna ansöka om att förordnas som vårdnadshavare eller om att gemensamt med den andra föräldern utöva vårdnaden.

9c § första stycket:

Rätten bör i stället pröva frågan utifrån barnets bästa, således att en gemensam vårdnad ska kunna bestå om det anses vara till barnets bästa.

Förslag till lag om föräldraskap i internationella situationer

Lagtextförslaget, så som det har utformats, uppfattas som något rörigt och svårt att förstå.

2 kap.

2 §

Det bör utredas närmare om det kan uppkomma praktiska problem om det finns fler än två rättsliga föräldrar om utländsk lag har fastställt föräldraskap på annat sätt, t.ex. vid surrogatmoderskap.

5 kap.

2 § andra stycket:

Det bör förtydligas om det avseende p. 4 även ska gälla i fall där DNA-test efter bekräftelse visar att bekräftelse inte överensstämmer med DNA-resultat.

4 §

Det bör framgå eller förtydligas vem som är motpart.

Förslag till lag om föräldrafullmakter

2 § sista meningen i paragrafen:

Det förefaller oklart hur detta kriterium ska bedömas och vem som ska avgöra om barnets bästa uppenbarligen kräver det eller inte.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander